

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 20.051.111 Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору юридичних наук, професору Павлу ФРІСУ

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора юридичних наук, професора
Кваші Оксани Олександрівни на дисертацію
Пулика Василя Михайловича на тему «Кримінально-правова політика у
сфері забезпечення охорони від втручання в діяльність судових органів»,
представлену до захисту у спеціалізовану вчену раду Прикарпатського
національного університету імені Василя Стефаника на здобуття ступеня
доктора філософії зі спеціальності 081 Право**

Ступінь актуальності обраної теми. Надзвичайно актуальною сьогодні є проблема захисту судами України прав і свобод людини і громадянина. Одним із найважливіших завдань правової держави є гарантування захисту прав людини справедливим судом, який у своїй діяльності керується виключно законом.

Суддя здійснює правосуддя на основі Конституції і законів України, керуючись при цьому принципом верховенства права. Втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя забороняється і тягне за собою відповідальність, установлену законом, у тому числі – кримінальну.

На сучасному етапі судової реформи увага науковців і практиків прикута до проблеми функціонування судової влади, умов і порядку вирішення судом соціальних завдань захисту прав і свобод людини. Успішне проведення судової реформи є однією із ключових вимог ЄС для подальшої європейської та євроатлантичної інтеграції України.

Незалежність судової влади, її рівність із законодавчою та виконавчою владою є невід’ємними ознаками правової держави, в якій кожен має право на судовий захист своїх прав і свобод. Незалежність суддів встановлена в Україні як конституційний принцип організації та функціонування судів з метою забезпечення права осіб на такий захист. Недоторканість суддів не є особистим привілеєм, а як один з елементів статусу суддів має публічно-правове призначення – забезпечити здійснення правосуддя незалежним, неупередженим і справедливим судом.

Кримінальне правопорушення, передбачене статтею 376 КК України, посягає на діяльність судді (суду) по вирішенню кримінальних, цивільних, адміністративних справ у будь-якій інстанції, а також інші аспекти службової діяльності судді. Втручання в законну діяльність суду шляхом використання непроцесуальних методів впливу на них – це дії, що безпосередньо посягають на незалежність суддів, яка виступає в якості зовнішнього (об'єктивного) гаранта правосуддя. Автор дисертації ґрунтовно окреслив актуальність обраної теми, у тому числі навів дані кримінальної статистики (Офісу Генерального прокурора і звітності щодо стану здійснення правосуддя) та інформації Вищої ради правосуддя.

Відповідно одним із пріоритетних напрямів кримінально-правової політики України є протидія втручанням в діяльність судових органів за допомогою засобів кримінальної юстиції.

В умовах сьогодення нагальним є комплексне дослідження проблем кримінально-правової охорони судових органів від втручання, тому обрана В. М. Пуликом тема дисертаційного дослідження «Кримінально-правова політика у сфері забезпечення охорони від втручання в діяльність судових органів» є актуальною, важливою як для теорії, так і правозастосовної практики.

Оцінка наукового рівня дисертації та наукових публікацій здобувача.

Науковий рівень дисертаційного дослідження та наукових публікацій В. М. Пулика відповідає вимогам, що висуваються до робіт на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань зі спеціальності 081 Право.

Дисертацію виконано у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника відповідно до Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук на 2019-2023 рр., затверджених постановою президії Національної академії наук України від 30.01.2019, № 30.

Основні положення дисертації оприлюднено у 13 наукових публікаціях, з яких 5 наукових статей у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України з юридичних наук, 6 тез доповідей на науково-практичних конференціях та семінарах та 2 наукові статті, що додатково відображають результати дисертації.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях

Ціла низка положень, висновків, пропозицій, рекомендацій, що викладені в дисертаційному дослідженні В. М. Пулика отримані вперше або істотно вдосконалені чи мають високий ступінь наукової новизни. Сама ж наукова новизна одержаних результатів впливає з актуальності теми дослідження – робота присвячена надзвичайно актуальній проблемі забезпечення незалежності суддів засобами кримінальної юстиції та малодослідженим питанням вдосконалення кримінального права у цій частині.

Автором вперше: з врахуванням важливості кримінально-правової охорони та потреб диференціації кримінальної відповідальності, обґрунтовано доцільність законодавчої регламентації у межах ст. 376 КК України кримінальної відповідальності за самостійний злочин – вплив на суддю міжнародного суду, учасником якого є Україна; сформульовано пропозицію щодо розширення складу злочину, регламентованого ст. 376 КК України, за рахунок поміщення до його структури особливо кваліфікуючої ознаки – «заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам і свободам громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб».

В роботі удосконалено знання про родовий об'єкт кримінальних правопорушень проти правосуддя, під яким запропоновано розуміти суспільні відносини, які складаються з приводу здійснення судами і присяжними

правосуддя в Україні на засадах верховенства права, а також забезпечення цієї діяльності органами кримінальної юстиції; обґрунтовано доцільність зміни назви Розділу XVIII Особливої частини КК України, з формулюванням на «Кримінальні правопорушення проти правосуддя та діяльності органів кримінальної юстиції з його забезпечення»; теоретичні положення про основний безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст. 376 КК України, який охоплює суспільні відносини, що виникають з приводу забезпечення незалежності судової влади від незаконного впливу на здійснюване суддями та присяжними правосуддя, шляхом розгляду і вирішення у передбаченій законом процесуальній формі та порядку судових справ.

В дисертації *набули подальшого розвитку* доводи у частині заперечення доцільності відкритого переліку способів виконання об'єктивної сторони у ст. 376 України, зважаючи на: небезпеку переобтяження законодавчої конструкції та появу труднощів у правозастосуванні при закріпленні навіть лише основних із них; потребу в регулярному перегляді норми та, відповідно, реалізації вартісної і довготривалої процедури змін та доповнень; аргументи на користь недоцільності перебування у кваліфікованому складі (ч. 2 ст. 376 КК України) наслідків у вигляді фактичного перешкоджання запобіганню кримінальному правопорушенню чи затриманню особи, яка його вчинила, як таких, що не співвідносяться повною мірою із предметно-функціональною площиною діяльності суду; рекомендації щодо правил кваліфікації ст. 376 КК України та подолання конкуренції кримінально-правових норм у випадках погрози або насильства щодо судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 377 КК України), умисного знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 378 КК України), посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст. 379 КК України).

У дисертаційному дослідженні сформульовано низку інших положень, що мають важливе значення для наук юридичного циклу та практичної діяльності органів правопорядку щодо охорони судових органів від втручання в їх діяльність.

Таким чином, дисертаційне дослідження М. В. Пулика виконане на належному науково-теоретичному та методологічному рівнях. Висновки, положення, рекомендації та пропозиції дисертації відповідають усім встановленим вимогам, є обґрунтованими та логічними, мають достатній ступінь наукової новизни та практичне значення.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість положень, висновків, рекомендацій та пропозицій дисертаційного дослідження М. В. Пулика не викликають жодних сумнівів. Вони логічно обґрунтовані в тексті дисертаційного дослідження та базуються на власних судженнях автора, зібраних матеріалах, їх аналізі та узагальненні. Сформульовані автором пропозиції щодо удосконалення чинного кримінального законодавства України як один із напрямів кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони від втручання в діяльність судових органів, належним чином обґрунтовані, мають важливе теоретичне та практичне значення.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Досягнення поставленої наукової мети стало можливим завдяки використанню методологічної основи, якою є система загальнонаукових і спеціальних теоретико-методологічних засобів наукового пізнання суспільних явищ і процесів, використаних з урахуванням визначеної мети, завдань, об'єкта та предмета дисертації. У процесі наукового пізнання мало місце поєднання як загальнонаукових, так і спеціальних методів, зокрема: історико-правовий метод використаний при

дослідженні етапів становлення кримінальної відповідальності за втручання в діяльність судових органів та її втіленні у національних правових; порівняльно-правовий метод був корисним при вивченні міжнародних стандартів та досвіду кримінально-правової охорони незалежності судових інституцій за законодавством окремих зарубіжних держав; герменевтичний метод застосовувався у ході тлумачення окремих положень КК України та кримінально-правової теорії. Методи аналізу, синтезу, дедукції, індукції були використані при з'ясуванні підстав криміналізації поведінки, пов'язаної з втручанням в судову діяльність; ознак складу злочину, передбаченого ст. 376 КК України; кваліфікуючих ознак складу; вивченні судової практики, яка стосується предмета дослідження; формулюванні висновків та пропозицій.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження

Сформульовані в дисертаційному дослідженні висновки та рекомендації можуть бути використані у: законотворчій діяльності – при підготовці пропозицій щодо удосконалення кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони від втручання в діяльність судових органів; правозастосовній діяльності – для удосконалення практики органів кримінальної юстиції у частині розслідування та кримінально-правової кваліфікації різновидів втручання в діяльність судових органів; науково-дослідній сфері – як підґрунтя подальшого теоретичного дослідження кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони від втручання в діяльність судових органів; навчальному процесі – при викладанні навчальної дисципліни «Кримінальне право» (Особлива частина), підготовці відповідних розділів підручників, навчальних посібників та методичних рекомендацій.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому.

Дисертація написана державною мовою. Повністю відповідає вимогам, що висуваються до написання даного виду робіт. Структура дисертації складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять

п'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (301 найменування) та додатків. Повний обсяг дисертації становить 244 сторінки.

Дисертація є одним з перших монографічних досліджень, в якому всебічно досліджено кримінально-правові аспекти охорони діяльності судових органів від втручання. У роботі обґрунтовано низку нових концептуальних положень, висновків і рекомендацій.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача.

Загалом позитивно оцінюючи наукову роботу, необхідно зосередити увагу на деяких дискусійних питаннях, які потребують, на нашу думку, додаткової аргументації або пояснень під час захисту:

1. На стор. 26 дисертації у рубриці «Наукова новизна одержаних результатів» автор зазначає, що ним *уперше* на підставі вивчення сучасного зарубіжного досвіду кримінально-правової охорони незалежності судових інституцій здійснено його характеристику на прикладі англосаксонської, романо-германської (з типологізацією кримінального законодавства) та постсоціалістичних правових систем, у результаті чого виокремлено елементи, перспективні до запозичення у плані удосконалення ст. 376 КК України. Автор лише констатує такий науково новий результат як виокремлення елементів, перспективних до запозичення у плані удосконалення ст. 376 КК України. Водночас не вказано жодного з них. Сподівалась побачити їх у Висновках дисертації. Проте на стор. 195-196 міститься характеристика типологізації кримінального законодавства, без пропозицій автора щодо вдосконалення вітчизняного закону. Тобто попри теоретичну значущість здійсненого аналізу зарубіжного законодавства, певною мірою втрачається його практичний зміст.

2. На стор. 126 автор констатує, що дослідниками ст. 376 КК України (Є. М. Блажівський, Р. В. Кархут, Є. О. Бунін, А. Г. Мартіросян) залишилася без достатньої уваги та оцінки та обставина, що мета протиправного втручання –

перешкодити виконанню суддею своїх службових обов'язків або добитися винесення ним неправосудного рішення, може бути досягнута злочинцем і унаслідок безпосереднього впливу не тільки на суддю, але й близьких йому осіб. Як науковому керівнику дисертаційної роботи А. Г. Марітросяна мені важко погодитись із категоричністю такої оцінки, адже в роботі мого учня представлено подібне бачення, зокрема, на стор. 7, 71.

Крім того, автор пропонує зміни до ст. 367 ККУ з використанням поняття «близькі родичі», тоді як більш вдалим я вважаю використання понять «члени сім'ї» та «близькі особи», які визначені та застосовані в Законах України «Про судоустрій і статус суддів», «Про запобігання корупції».

3. На стор. 27 дисертації у рубриці «Наукова новизна одержаних результатів» автор зазначає, що він розвинув положення щодо виключно прямого умислу у складі злочину (ч. 1 ст. 376 КК України). Однак таке положення недостатньо аргументовано як у цій рубриці, так і у підрозділі 2.2. Позиція щодо виключно прямого умислу у цьому складі кримінального правопорушення є панівною у вітчизняній науці кримінального права, тому під час прилюдного захисту дисертації сподіваюсь почути мотивацію автора щодо віднесення цього питання до науково нових результатів дослідження.

4. Дискусійною вважаю пропозицію автора замінити поняття «неправосудне рішення» на «незаконне та/або необґрунтоване судове рішення». Автор говорить, що формулювання є «коректним та законодавчо унормованим». Тоді як, на мій погляд, такий підхід звужує існуючий на сьогодні. А де ж тоді вмотивованість? Адже і сам автор на стор. 170, цитуючи процесуальні кодекси, констатує, що «судове рішення повинно бути законним, обґрунтованим і вмотивованим».

Крім того, у вступі автор цитує Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: «незалежне та неупереджене правосуддя є запорукою сталого розвитку суспільства і держави,

гарантією дотримання прав і свобод людини та громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави, зростання добробуту та якості життя, створення привабливого інвестиційного клімату, своєчасного, ефективного і **справедливого вирішення правових спорів** на засадах верховенства права». А також на інших сторінках роботи В. М. Пулик неодноразово згадує про справедливість судового рішення, іноді розмежовуючи законність і справедливість такого рішення. Право на справедливий суд традиційно розглядається у взаємозв'язку із принципом верховенства права. Здійснюючи свою функцію, судді відіграють визначну роль у суспільстві як гаранті верховенства права та справедливості (Висновок КРЄС № 25 (2022) про свободу вираження поглядів суддів. Консультативна рада європейських суддів (ССЈЕ/КРЄС)). В англійській мові термін «justice» розглядається і як правосуддя, і як справедливість. Отже, якщо суддя внаслідок втручання в його діяльність постановляє неправосудне /несправедливе рішення, то правосуддя не досягає своєї мети. Переконана, що слід поставити знак « \Rightarrow » між поняттями «правосуддя» і «справедливість». Відповідно, в контексті визначення злочинної мети втручання у здійснення правосуддя більш обґрунтованим є наявне формулювання: «добитися винесення неправосудного рішення» (в розумінні несправедливого).

5. На стор. 134 автор констатує: «підтримуючи загалом наведене вище розуміння втручання в діяльність судових органів як активної поведінки, все-таки вважаємо, що ця позиція є надто категоричною, зважаючи на ситуації нетипового втручання, що мають місце на практиці, та виникаючі у зв'язку із цим потреби кримінально-правового реагування». Дещо суперечливий висновок. З одного боку, автор підтримує розуміння втручання як виключно активної поведінки, з іншого зауважує, що «застосоване у ч. 1 ст. 376 КК України сполучення слів «втручання в будь-якій формі» не виключає також і бездіяльності...». З огляду на те, що остання теза задекларована у рубриці

«Наукова новизна одержаних результатів» як наукова нова (стор. 26 роботи), виникає закономірне практичне питання: де приклади такої злочинної бездіяльності, кваліфікованої за ст. 376 КК України? У розвиток своєї думки автор виснує, «що категорія «вплив» є дещо ширшою за обсягом від поняття «втручання», оскільки охоплює також ситуації бездіяльності, коли особа (потерпілий у розумінні ст.376 КК України. – В. П.) перебуває під впливом...» (стор. 135). Звісно, «вплив» є більш широким поняттям, ніж «втручання». Однак навряд чи це може вважатись аргументом на користь того, що вплив охоплює і бездіяльність. Адже і семантика цього слова інша: «**вплив** – дія, яку певна особа чи предмет або явище виявляє стосовно іншої особи чи предмета, тиск, діяння» (Новий тлумачний словник української мови : в 3 т. / [уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко]. Київ: Вид-во «АКОНІТ», Т. 1. 2008. С. 382).

У зв'язку із цими застереженнями, до автора ще одне питання: позиція щодо заміни в назві ст. 376 КК України терміну «втручання» на «вплив» заснована лише на тезі про те, що «вплив» охоплює і «бездіяльність»? Чи все ж є додаткові аргументи, які обґрунтовують доцільність корекції сталої назви статті кримінального закону.

Відсутність порушень академічної доброчесності. У ході вивчення дисертаційного дослідження та наукових публікацій В. М. Пулика фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація є оригінальною, самостійно виконаною працею.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертаційна робота Пулика Василя Михайловича на тему «Кримінально-правова політика у сфері забезпечення охорони від втручання в діяльність судових органів», яка подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. За актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю здобутих дисертантом результатів, дисертація відповідає

спеціальності 081 Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року № 261 (зі змінами), наказу МОН України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 зі змінами), а її автор – Пулик Василь Михайлович на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право зі спеціальності 081 Право.

Офіційний опонент:

**Провідний науковий співробітник
відділу проблем кримінального права,
кримінології та судоустрою Інституту
держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України**

Оксана КВАША